

เกษตรทฤษฎีใหม่ : ระบบเกษตรกรรมเพื่อเกษตรกร

ป๋น จันจุฬา¹

บทนำ

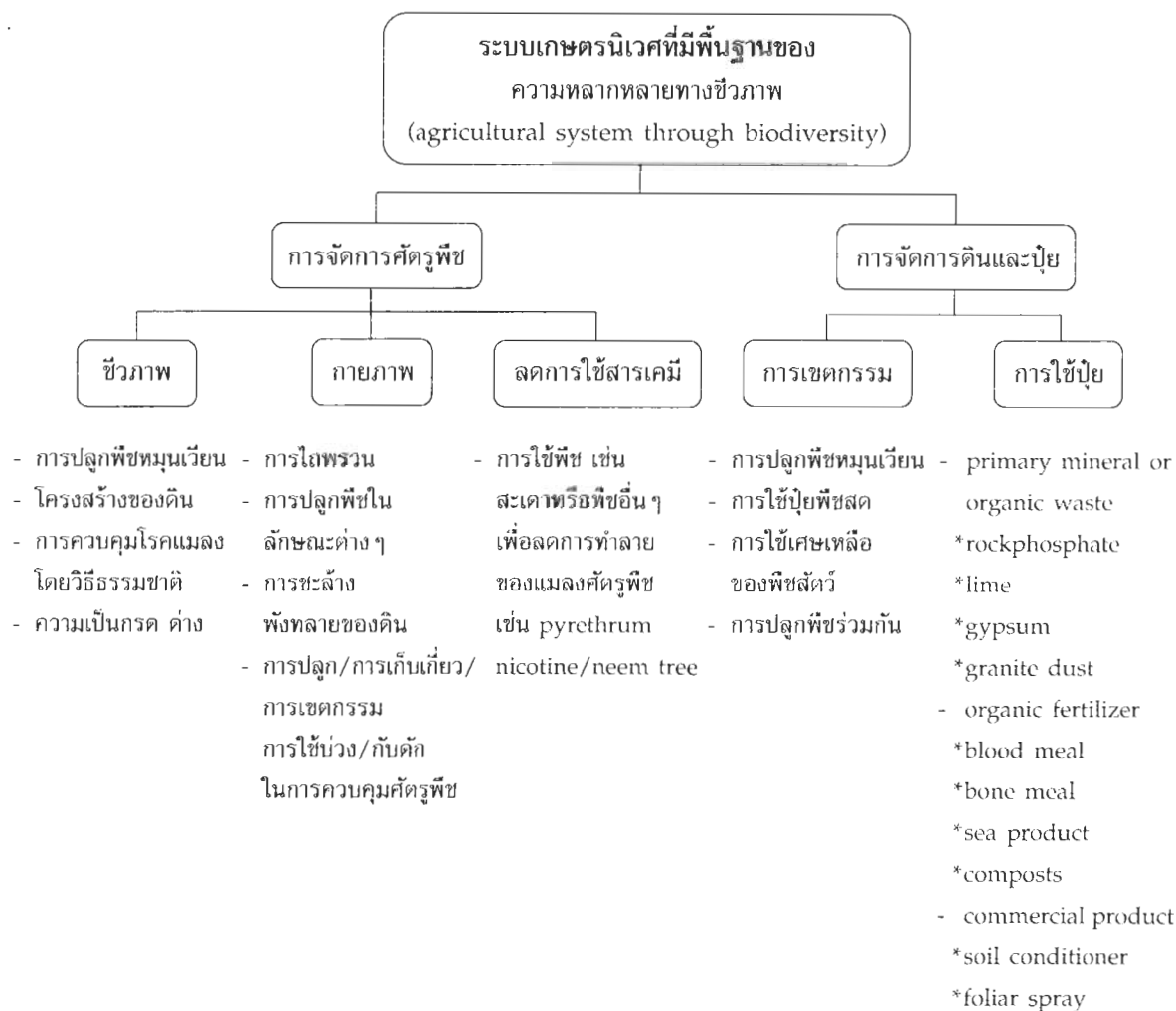
ผลพวงจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลของประเทศในอดีตที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นการเร่งขยายการผลิตสินค้าและการก่อสร้างทางวัตถุ รวมทั้งการบริโภคอย่างไม่มีขอบเขต เป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรมและการถดถอยของสภาพแวดล้อมและวิกฤตทางธรรมชาติที่รุนแรง ทำให้เกิดปัญหาต่อการผลิตและการอยู่รอดของเกษตรกรในชนบท โดยเฉพาะในสภาวะที่เศรษฐกิจของประเทศถดถอย (recession) หรือที่เรียกว่า ยุคเศรษฐกิจฟองสบู่แตก (bubble economy) และจากสภาพถดถอยทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในปัจจุบัน แรงงานภาคอุตสาหกรรมและการบริการถูกเลิกจ้าง หรือเจ้าของกิจการปิดกิจการทำให้คนไม่มีงานทำ ประมาณการว่าการว่างงานในปี 2541 อยู่ในระดับ 2.7 ล้านคน (พิบูลย์ เจริญอนุสกุลกิจ, 2541)

ดังนั้นนโยบายของรัฐบาลเริ่มให้ผู้ที่ตกงานหันกลับสู่ชนบท เพื่อทำการเกษตรและเกี่ยวเนื่องกับการเกษตร ซึ่งเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย สอดคล้อง

กับแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องเกษตรยั่งยืน (sustainable agriculture) วนเกษตร (agroforestry) เกษตรทฤษฎีใหม่ การเกษตรผสมผสาน (integrated farming) การประมงและเลี้ยงสัตว์ตามแนวพระราชดำริ เป็นการส่งเสริมระบบเกษตรนิเวศ (agro-ecosystem) โดยใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพเป็นที่ตั้ง และพยายามที่จะลดต้นทุนการผลิต โดยใช้เทคโนโลยีที่ใช้การลงทุนต่ำ (รูปที่ 1) เทคโนโลยีดังกล่าวมีความหลากหลายในวิธีการและประสิทธิภาพ บางแขนงก็เป็นส่วนหนึ่งที่น่ามาใช้เพื่อการควบคุมการระบาด (prophylactic) เช่น พันธุ์ต้านทาน การลดการไถพรวน การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชร่วมกัน (mixed farming) การผสมผสานระหว่างการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น (อภิพรพรณ พุกภักดี, 2539) ขณะเดียวกันก็ต้องแข่งขันกับวิถีชีวิตชนบทที่เปลี่ยนไป เลียนแบบชุมชนเมือง และการแข่งขันในทางเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับการค้าโลก

แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่เกิดขึ้นเนื่องด้วยพระ

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาเทคโนโลยีและการอุตสาหกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

รูปที่ 1 แสดงระบบเกษตรนิเวศที่ทางเลือกหลายทาง
ที่มา (อภิพรณ์ พุกภักดิ์, 2539)

อัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในการที่ทรงคิดค้น คัดแปลง ปรับปรุง และด้วยพระวิริยะอุตสาหะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงสั่งสมประสบการณ์จากงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องมานาน ทรงล่วงรู้ถึงความทุกข์ยาก แร้นแค้น และความสิ้นหวังของคนชนบทซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดและผูกติดกับความยากจนมายาวนาน ทรงใช้หลักความจริงในหนทางธรรมชาติ เป็นหลักการที่ชาวบ้านเข้าใจและปฏิบัติได้ง่าย ๆ (simplicity) แต่มีประสิทธิภาพ (efficiency) ซึ่งทรงเรียกหลักการนี้ว่า "การเกษตรทฤษฎีใหม่" (a new theory of agriculture) ดังนั้นบทความนี้จึงต้องการนำเสนอหลักทฤษฎีใหม่ ซึ่งว่าด้วยวิธีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อยประมาณ 5-15 ไร่ สามารถที่

จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ได้ พึ่งพาตนเองได้ และช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่กำลังประสบกับปัญหาการว่างงานของประชากรได้

ทฤษฎีใหม่คืออะไร

โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีอยู่มากมายหลายประเภทแตกต่างกันไปตามลักษณะและวัตถุประสงค์ของโครงการนั้นๆ ส่วนมากเป็นโครงการพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน พัฒนาการเกษตร พัฒนาชีวิต และความเป็นอยู่ของเกษตรกร ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าคือ การพอกินพอลอยู่ หรือเศรษฐกิจแบบพอเพียง ขณะเดียวกันก็ปูพื้นฐานไว้

สำหรับการกินคืออยู่ได้ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำอยู่ในปัจจุบัน "ทฤษฎีใหม่" เป็นแนวคิดและทฤษฎีสำคัญในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นทฤษฎีแห่งการใช้น้ำและการบริหารงานพัฒนาการเกษตรแนวใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริขึ้นและพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อแก้ปัญหาการเกษตรกรรมที่ไม่ได้ผลในที่แห้งแล้งและขาดแคลนน้ำ โดยมีหลักการสำคัญง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อน เหมาะสำหรับผู้ถือครองที่ดินจำนวนไม่มาก (เฉลี่ย 10-15 ไร่ต่อครัวเรือน) และเกษตรกรรมรายเล็ก ๆ โดยแบ่งสัดส่วนการใช้พื้นที่ทำการเกษตรให้เหมาะสม มีแหล่งน้ำ ปลูกพืช และที่อยู่อาศัยในอัตรา 30 : 30 : 30 และ 10 (ประวิทย์ ทับทิมอ่อน, 2539; วิวัฒน์ ศัลยกำธร, 2539) การเกษตรแบบผสมผสาน (integrated farming) ตามแนวทฤษฎีใหม่จะมีทั้งการปลูกพืช ข้าว ไม้ผล พืชผัก ร่วมกับการเลี้ยงสัตว์และเลี้ยงปลา เพื่อให้เกิดความหลากหลายและลดความเสี่ยง เกษตรกรจะอยู่รอดและสามารถพึ่งพาตนเองได้ กลายเป็นการครองชีพที่ยั่งยืน (sustainable livelihood)

ขั้นตอนของเกษตรทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่มีกระบวนการ 3 ขั้นตอนที่สำคัญดังนี้ (ประวิทย์ ทับทิมอ่อน, 2539; วิวัฒน์ ศัลยกำธร, 2539; สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2541)

1. ทฤษฎีใหม่ : ขั้นที่หนึ่ง

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งเน้นการผลิต เป็นการผลิตแบบพึ่งตนเองได้ด้วยวิธีง่ายๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป มีหลักการสำคัญของการเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังนี้

1.1 ให้เกษตรกรมีความพอเพียงโดยเลี้ยงตัวเองได้ (self sufficiency) ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน

1.2 ต้องมีความสามัคคีในชุมชนและเข้าใจระบบทฤษฎีใหม่เหมือนกัน

1.3 มีการผลิตข้าวบริโภคพอเพียงประจำปี โดยถือว่าครอบครัวหนึ่งทำนา 5 ไร่ จะมีข้าวกินกันตลอดปี (คนไทยบริโภคข้าวเฉลี่ย 200 กิโลกรัมต่อคนต่อปี)

1.4 ต้องมีน้ำใช้พอเพียง โดยพื้นที่เกษตร 1 ไร่ ต้องมีน้ำใช้ประมาณ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ต่อปี

แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่เกิดขึ้น เนื่องด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชา สามารถในการที่ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และด้วยพระวิริยะอุตสาหะของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงสั่งสม ประสบการณ์จากงานพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มานาน

1.5 การจัดสรรพื้นที่ของเกษตรกรมีรูปแบบการดำเนินงานโดยแบ่งพื้นที่ถือครองการเกษตร โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองประมาณ 10-15 ไร่ต่อครอบครัว สูตรคำนวณคร่าว ๆ แต่ละแปลงแบ่งออก 4 ส่วน ประกอบด้วย 5 : 5 : 3 และ 2 หรือคิดเป็นร้อยละ 33.3 : 33.3 : 20 และ 13.3 ต่อมาเปลี่ยนเป็นร้อยละ 30 : 30 : 30 และ 10 สูตรนี้สามารถปรับเปลี่ยนได้ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่และค่าเฉลี่ยปริมาณน้ำฝน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- ที่นา 5 ไร่

- พืชไร่ และพืชสวน ฯลฯ (เช่น ไม้สร้างบ้าน สมุนไพร ไม้ใช้สอย ไม้ไฟ ไม้ผล เป็นต้น) 5 ไร่

- สระน้ำ 3 ไร่ ลึก 4 เมตร มีความจุประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร (ปล่อยปลา และปลูกพืชน้ำในสระน้ำ)

- ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ (โรงเห็ด โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ แปลงไม้ดอก ฯลฯ) 2 ไร่ ทั้งหมดรวมประมาณ 15 ไร่ ถ้ามีที่ดินน้อยกว่านี้ เช่น 10 ไร่ ก็แบ่งตามสัดส่วนโดยประมาณ แต่ที่สำคัญต้องทำข้าวให้มกินตลอดปี และมีน้ำใช้ในการเกษตรพอเพียงตลอดการเพาะปลูก

2. ทฤษฎีใหม่ : ขั้นที่สอง

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สองคือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรงร่วมมือกันในด้านต่างๆ ได้แก่

2.1 การผลิต (พันธุ์พืชเตรียมดิน การชลประทาน ฯลฯ)

2.2 การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต)

2.3 การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ)

2.4 สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้)

2.5 การศึกษา (โรงเรียนทุนการศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก)

2.6 สังคมและศาสนา

ด้วยความร่วมมือของหน่วยงานราชการ มูลนิธิ และเอกชน เป็นต้น

3. ทฤษฎีใหม่ : ขั้นที่สาม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม คือ ติดต่อยุบรวมมือกับแหล่งเงินทุน (ธนาคาร) แหล่งพลังงาน (บริษัทน้ำมัน) และบริการโรงสีช่วยกันลงทุน ช่วยพัฒนาคุณภาพของประชาชนในชนบทซึ่งไม่ใช่ทำอาชีพเกษตรอย่างเดียว เพื่อ

3.1 ตั้งและบริหารโรงสี

3.2 ตั้งและบริหารร้านสหกรณ์

3.3 ช่วยการลงทุน

3.4 ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต

ทั้งนี้ฝ่ายเกษตรกร และฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์ 1) เกษตรกรขายข้าวและพืชผลเกษตรในราคาสูง 2) ธนาคารกับบริษัทซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ 3) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคในราคาต่ำ 4) ธนาคารกับบริษัทจะสามารถกระจายบุคคล 5) เกษตรกรถือครองที่ดินและดำรงชีวิตครอบครัวอย่างพอมีพอกิน และ 6) ลดปัญหาการละทิ้งถิ่นที่อยู่และปัญหาชุมชนเมือง

วิธีการดำเนินงาน

แนวทางการเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรรายย่อยสามารถปฏิบัติได้ โดยมีพื้นที่อย่างน้อย 5 ไร่ขึ้นไป มีแรงงานในครอบครัว 2-3 คน ซึ่งการลงทุนในช่วงแรกค่อนข้างสูง เกษตรกรอาจไม่มีเงินทุนพอเพียง อาจขอความช่วยเหลือจากแหล่งทุนภายนอกได้ เช่น หน่วยงานราชการ มูลนิธิ และองค์กรเอกชนต่างๆ เป็นต้น สิ่งที่ต้องปฏิบัติ หรือวิธีการดำเนินงานตามแนวทฤษฎีนี้ คือ ให้แบ่งแปลงพื้นที่ถือครองการเกษตรประมาณ 5 ไร่ ออกเป็น

4 ส่วน ตามอัตราส่วน 5 : 5 : 3 และ 2 หรือคิดเป็นร้อยละ 33.3 : 33.3 : 20.0 และ 13.3 ต่อมาปรับปรุงอัตราส่วนเป็น 30 : 30 : 30 และ 10 เพื่อให้ตัวเลขลงตัว และจำง่าย แต่ละส่วนใช้ดำเนินงานกิจกรรมดังนี้ (ประวิทย์ ทับทิมอ่อน, 2539; วิวัฒน์ ศิลยกำธร, 2539; สมชาย อนุรักษญาณนท์, 2541; สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2541)

ส่วนที่หนึ่ง ร้อยละ 30 ของพื้นที่ เฉลี่ยประมาณ 1.5 ไร่ (อาจปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่และค่าเฉลี่ยน้ำฝน) เป็นพื้นที่ขุดสระน้ำ หรือขุดบ่อสำหรับเสริมน้ำฝนในฤดูฝน และปลูกพืชในฤดูแล้ง โดยแหล่งนี้ถือเป็นหัวใจของการเกษตร การขุดต้องคำนวณขนาดความกว้าง ยาว ลึก ให้พอดีกับพื้นที่ เพื่อจะได้มีน้ำใช้ตลอดการเพาะปลูก โดยยึดหลักต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ บ่อน้ำควรมี 4 เมตร สามารถรับน้ำได้ 19,000 ลูกบาศก์เมตร การขุดควรเริ่มทำในฤดูแล้งหรือต้นฤดูฝน ดินที่ได้จากการขุดนำมาปรับบริเวณขอบบ่อให้เรียบสามารถใช้ปลูกพืชได้ เช่น ผัก ถั่วฝักยาว มะพร้าว น้ำหอม มะละกอ และฝรั่ง เป็นต้น แต่ดินที่ขุดขึ้นมาจากบ่ออาจมีคุณสมบัติไม่เหมาะสมต่อการปลูกพืช จึงควรปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับปุ๋ยเคมีตามความเหมาะสม ภายในบ่อน้ำสามารถใช้เลี้ยงปลาชนิดต่างๆ ได้ เช่น ปลานิล ปลาตะเพียน และปลาสวาย เป็นต้น รวมทั้งการปลูกพืชน้ำชนิดต่างๆ ได้ เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด และสายบัว เป็นต้น

ส่วนที่สอง ร้อยละ 30 ของพื้นที่ เฉลี่ยประมาณ 1.5 ไร่ ใช้ปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันให้เพียงพอตลอดปี ควรเลือกพื้นที่ลุ่มทำเป็นนาข้าวพันธุ์ดี พันธุ์ข้าวที่ใช้น้ำน้อยควรเป็นข้าวไร่ มีอายุสั้น ปลูกโดยวิธีหยอดเมล็ด หลังจากเก็บเกี่ยวข้าว และสามารถปลูกพืชไร่อื่นๆ หมุนเวียนได้

ส่วนที่สาม ร้อยละ 30 ของพื้นที่ เฉลี่ยประมาณ 1.5 ไร่ ใช้ปลูกพืชยืนต้น พืชผัก พืชไร่ และพืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน โดยพืชไร่เป็นพืชอายุสั้นควรปลูกแซมพืชสวน หรือไม้ผลอายุสั้น เช่น ถั่วฝักยาว และมะละกอ เป็นต้น ส่วนพืชผัก ไม้ดอก ไม้ประดับ พืชสมุนไพร ควรแบ่งพื้นที่ปลูกไว้บ้างเพื่อไว้รับประทาน หรือใช้ประโยชน์ต่อไปภายหน้าตามแต่สภาพพื้นที่ และภาวะการตลาด

การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ จำเป็นต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสิ่งสำคัญที่สุดคือทุกคนต้องรู้จักสามัคคีดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ส่วนสุดท้าย ร้อยละ 10 ของพื้นที่ เฉลี่ยประมาณ 0.5 ไร่ ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ เช่น โรงเพาะเห็ด โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ แปลงไม้ดอกไม้ประดับ รวมไปถึงพื้นที่ที่เป็นถนนหนทางเข้าบ้านพัก เป็นต้น

เมื่อมีการจัดสรรพื้นที่แล้วทำการเกษตรแบบที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นขั้นตอนของการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง ซึ่งยังมีขั้นต่อไปอีกคือ ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยทำการรวมพลังกันในรูปของกลุ่มหรือสหกรณ์ร่วมมือกันในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดพลังขึ้นมาจะได้ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนหรือพ่อค้าคนกลาง และขั้นสุดท้ายหรือทฤษฎีใหม่ขั้นที่สามคือ ให้กลุ่มเกษตรกรติดต่อร่วมมือกับแหล่งเงินทุน และแหล่งพลังงานเพื่อตั้งและบริหารร้านสหกรณ์การเกษตร ช่วยด้านการลงทุนของเกษตรกร และช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวเกษตรกรให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้นและยั่งยืนต่อไป

ชนิดของพืชที่เหมาะสมในการปลูก

ตัวอย่างของพืชที่ควรปลูก (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2541) ได้แก่ :

พืชสวน (ผลไม้) : มะม่วง, มะพร้าว, มะขาม, ขนุน, ละมุด, ส้ม, กัลย, น้อยหน่า, มะละกอ และกระท้อน เป็นต้น

พืชสวน (ผักยืนต้น) : แคนัน, มะรุม, สะเดา, เถลิง, เนียง, ขะเอม, ผักหวาน, ขจร, ชีเหล็ก และกระถิน

เป็นต้น

พืชสวน (ผักล้มลุก) : พริก, กระเพรา, โหระพา, ตะไคร้, ขิง, ข่า, แมงลัก, สะระแหน่, มั่นเทศ, ผือก, ถั่วฝักยาว, ถั่วพู และมะเขือ เป็นต้น

เห็ด : เห็ดนางฟ้า, เห็ดฟาง, เห็ดเป่าฮ้อ เป็นต้น

สมุนไพร และเครื่องเทศ : ทมาท, พลู่, พริกไทย, บุก, บัวบก, มะเกลือ, ชุมเห็ด, หญ้าแฝก และพืชผักบางชนิด เช่น กระเพรา, โหระพา, สะระแหน่, แมงลัก และตะไคร้ เป็นต้น

ไม้ยืนต้น (ใช้สอยและเชื้อเพลิง) : ไม้, มะพร้าว, ตาล, มะขามเทศ, สะแก, ทองหลวง, จามจุรี, กระถิน, ยูคาลิปตัส, สะเดา, ชีเหล็ก, ประดู่, ขิงชัน และยางนา เป็นต้น

พืชไร่ : ข้าวโพด, ถั่วเหลือง, ถั่วลิสง, ถั่วพุ่ม, ถั่วมะแฮะ, อ้อย, มันสำปะหลัง, ละหุ่ง, นุ่น เป็นต้น พืชไร่หลายชนิด อาจเก็บเกี่ยวเมื่อผลผลิตยังสดอยู่ และจำหน่ายเป็นพืชประเภทผักได้ และมีราคาดีกว่าเก็บเมื่อแก่ พืชไร่เหล่านี้ ได้แก่ ข้าวโพด, ถั่วเหลือง, ถั่วลิสง, ถั่วพุ่ม, ถั่วมะแฮะ, อ้อย และมันสำปะหลัง เป็นต้น

พืชบำรุงดิน และพืชคลุมดิน : เป็นพืชที่ควรปลูกแซมผลไม้ และไม้ยืนต้นขณะที่ดินยังเล็กอยู่ปลูกหมุนเวียนกับข้าว หรือปลูกตามหัวไร่ ปลายนา พืชเหล่านี้บางชนิดใช้กินใบและดอกได้ด้วย ตัวอย่างของพืชกลุ่มนี้ เช่น ถั่วมะแฮะ, ถั่วฮามาต้า, โสนอัฟริกัน, โสนพื้นเมือง, ปอเทือง, ถั่วพุ่ม, ชีเหล็ก, กระถิน รวมทั้งถั่วเขียว, ถั่วเหลือง และถั่วพุ่ม เป็นต้น

หมายเหตุ : พืชหลายชนิดใช้ทำประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งชนิด และการเลือกปลูกพืชควรเน้นพืชยืนต้นเพราะการดูแลรักษาในระยะหลังจะลดน้อยลง มีผลผลิตทยอยออกตลอดปี และให้ความร่มเย็นและชุ่มชื้นกับที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม

ส่วนการเลี้ยงสัตว์ควรเลือกเลี้ยงสัตว์น้ำและสัตว์บกให้เหมาะสมกับแรงงานและพื้นที่ที่เหลือ ตลอดจนอาหารที่จะได้ส่วนจากแปลงเกษตร (ไม่เน้นเป็นรายได้หลัก) วัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นอาหารและรายได้เสริมเท่านั้น เช่น ไก่พื้นเมือง เป็ด เป็นต้น

สรุป

การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำรินในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ จำเป็นต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสิ่งสำคัญที่สุดคือทุกคนต้องรู้จักสามัคคีดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อย่างไรก็ตาม การเกษตรรูปแบบดังกล่าวจะประสบความสำเร็จได้ก็อยู่ที่ตัวของเกษตรกรเองเป็นหลัก กล่าวคือ ต้องมีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และทำการเกษตรในลักษณะพออยู่พอกิน มีส่วนเหลือจึงจะขาย และผลผลิตนั้น ๆ เป็นที่ต้องการของตลาดด้วย

บรรณานุกรม

- ประวัติย์ ทับทิมอ่อน. 2539. "การเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี โครงการศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยทราย", ใน ระบบเกษตรกรรมเพื่อเกษตรกร สิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน การสัมมนาระบบการทำฟาร์ม ครั้งที่ 11 12-15 มีนาคม 2539 น.88-97 กรุงเทพฯ : กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- พิบูลย์ เจียมมอนุกุลกิจ. 2541. "เรื่อนำรู้ทางการเกษตร", *ข่าวเศรษฐกิจการเกษตร*. 44 (502) : 2-4.
- วิวัฒน์ ศิลยกำธร. 2539. "สรุปสาระสำคัญ เรื่อง 'ทฤษฎีใหม่' วิธีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อย", ใน ระบบเกษตรกรรมเพื่อเกษตรกร สิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน การสัมมนาระบบการทำฟาร์ม ครั้งที่ 11 12-15 มีนาคม 2539 น. 397-400 กรุงเทพฯ : กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2541. "พระราชดำริเรื่องแหล่งน้ำและเรื่องทฤษฎีใหม่", *ข่าวเศรษฐกิจการเกษตร*. 44 (501) : 4-11.
- สมชาย อนุรักษ์ภูานนท์. 2541. "น้ำพระทัยจากในหลวง", *วารสาร ธ.ก.ส. (ธ.ค. 40 - มี.ค. 41)* : 5-11.
- อภิพรธ พุกภักดี. 2539. "แนวทางในการเข้าสู่การเกษตรยั่งยืน ในระบบนิเวศที่ใช้ความหลากหลายของชีวภาพให้เป็นประโยชน์", ใน ระบบเกษตรกรรมเพื่อเกษตรกร สิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน การสัมมนาระบบการทำฟาร์ม ครั้งที่ 11 12-15 มีนาคม 2539 น.397-400 กรุงเทพฯ : กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.